

Debrecentől Szántódpusztáig

Horog Máté

szociálpedagógus BA, szociálpolitikus MA
Benita Gyermekvédelmi Szolgáltató, ifjúsági programvezető,
City-Legends.Com alapítója, alkotója

Bevezetés

Dolgozatunk témája egyfajta háttérrel ad a Debrecen és Szántódpuszta településeket összekötő Pálóczi Horváth Ádám személyéhez, azonban hozzá kell tenni, hogy az nem lehet (több okból sem) átfogó irodalomtörténeti kutatás, sokkal inkább tekinthető figyelemfelhívásnak és kedvcsinálásnak az alkotó emlékének életben tartásához, életművének további megismeréséhez. A tanulmány megszületésének további mozgatórugója az volt, hogy az általunk összeállított *A Debreceni Diák dalos- és anekdotakönyv*ben szereplő dalok jelentős része Pálóczi gyűjteményéből származik. Jelen tanulmány átdolgozott változata annak az előadásnak, amelyet a IV. Balatoni Írótáborban (Zamárdi-Szántódpuszta, 2024. szeptember 19-22.) tartottunk. Amennyiben pedig Pálóczi korát szeretnénk megidézni, egyben tisztelni személye és munkássága előtt, ezzel a kibővített címmel illene kezdeni dolgozatunkat:

Debrecentől Szántódpusztáig

azaz kicsiny leírása egy nemes úr életének, ki átutazza az országot, tanul nagy tudós elméktől, elhagyja az iskolát, majd különöket ír, közben fáradhatatlanul munkálkodik gazdaságában és egyházában, s végül dalt ad a lelkes deákságnak

Pálóczi élete és munkássága

Pálóczi páratlanul széles körben tevékenykedett, s az 1780-90-es évek szinte minden újító törekvéséhez azonnal csatlakozott. Elmondhatjuk, hogy polihisztor

volt: ügyvéd, mérnök, táblabíró, országgyűlési követ, gazdász, költő, teológus, csillagász egy személyben, a legtöbb akkor induló lapban rendszeresen jelentek meg versei, tudományos írásai, írt eposzt, szabadkőműves regényt, csillagászati és pszichológiai munkát és hagyománygyűjtőként is tevékenykedett. Számtalan területen az élen járt, több dolog elindítása fűződik nevéhez, sajnos azonban ezekről összességében nagyon hiányos információk van, munkásságának csekély részét tárták fel eddig a kutatók, valamint költői munkássága is nagyrészt elfeledett. Ami viszont eddig szinte biztosan tudható: Pálóczi műveivel népszerűvé tette a Balatont az irodalomban (a Magyar tenger kifejezés is elsősorban hozzá kötődik – bár Kazinczy Ferencsel verseng ezért a címért), az egyik első villaépítő volt Balatonfüreden, és elkészítette Balatonfüred első térképét, az egyik első, angolul tanuló írónk volt, az elsők között foglalkozott a magyar vers-tan szabályaival; a „női egyenjogúság” irányába tett lépéseket (a nyugati feminista mozgalmat is megelőzve szót emelt a nők választójoga és hivatalviselési joga érdekében), magyar tudós társaság létrehozásán gondolkodott, kiadta az első magyar pszichológiai könyvet; elsőként írt tanulmányt a magyar dialektusokról, népdalgyűjtése máig az egyik legjelentősebb, 1790-től kezdve csaknem minden országgyűlésen részt vett, ahol a vallási vitákban a tolerancia álláspontját képviselte. Pályája elején sikerekben volt része, mértékadó szerző volt, nagy kapcsolati hálóval rendelkezett, majd egyre inkább dunántúli remetévé vált.

Kazinczy úgy jellemezte a szerény, de mindig zsinóros magyar ruhában járó és hosszú hajat viselő Pálóczit, hogy egy szeretetreméltó kuruc, akiben nem mindennapos tehetség lakik, erkölcsi tiszták, szíve jó, közeledése igen kedves, a legkényesebb ízlésű dámák is gyönyörködve mulatnak társaságában, összeségében pedig víg, pajkos, tréfás, elmés társalgó. Pálóczi szerette az „egyszerű” népet, jobbágyaival emberségesen bánt, a mulatságokon együtt táncolt velük, a pöffeszkedő és műveletlen urakat gyűlölte.

Pálóczi nevének pontos használatát viták övezik, hiszen a Pálóczi nemesi nevet gyakorlatilag nem viselte, ugyanakkor hitelessége bizonyított, és a köztudatban is ez terjedt el. Édesapja, Pálóczi Horváth György ugyancsak a Debreceni Kollégiumban tanult, Mathematicus Horváthnak hívták, ami egyben kifejezte érdeklődését a természettudományok iránt, melyet fia is örökölt. A család egyébként szatmári és zempléni származású, de később a Dunántúlra kerültek (érdekességként megemlíthjük, hogy Pálóczi édesapja Kömlődre került, ahol Csokonai László, Csokonai nagypapa is református lelkipásztor volt).

Pálóczi Horváth György és Hollósi Somogyi Kata első gyermeke, Pálóczi Horváth Ádám 1760. május 11-én született Kömlődön, de egyéves korában a szomszédos Császár nevű helységbe költöztek. Heten voltak testvérek, akik közül csak hárman érték meg a felnőttkort. Pálóczi alsóbb iskoláit Császáron, Bicskén és Kocson végezte, 13 esztendősen került a Debreceni Kollégiumba, ahol 1773-tól 1780-ig tanult. Szilaj természetű, de kiváló előmenetelű tanuló

volt. Debrecen után Miskolcra került, ezt követően Eperjesen fölesküdt prókátornak és földmérőnek, majd Pápára költözött. Mint a Kazinczynak megírt ön-életrajzból kiolvashatjuk, Pálócziak teológiai nézetei miatt kellett elhagynia a Kollégiumot, de erre még a dolgozat végén visszatérünk. Elvégzett tanulmányairól Pálóczi bizonyítványt kért a kollégiumtól, de annak aláírását Varjas János, az egyik tanára, megtagadta – végül Hatvani István segítségével kapott abszolutóriumot. Az igen tekintélyes nemesi tótvázsonyi Oroszi család részére 1782-ben Kishidegkúton végzett földmérői munkát, s még ebben az évben feleségül vette Oroszi Juliannát. Julianna évekig Sopronban tanult, sokat olvasott, jól tudott németül. Felesége családjának földjei és borospincéi voltak Füreden, az ifjú pár 1785-től saját házat kezdett itt építtetni saját tervek alapján (ma zeneiskola működik benne). Pálóczi a füredi gyógyforrás köré építendő esővíz-elvezető csatornarendszer tervezetét 1784 végén dolgozta ki. Füredi lakosként ismerkedhetett meg Széchenyi Ferencével és Vajda Sámuel tihanyi apáttal. 1787-ben bérelte ki az apátsági földeket és Szántódpusztát. Közben folyamatosan földet mért és térképeket készített.

Itt vissza kell utalnunk tanulmányunk címére, amely bár azt sugallhatja, Pálóczi nem Debrecenben született, és Szántód nem az utolsó állomása életének, mégis nagy hatással volt életére a debreceni iskola és a szántódi majorság. Mindkét helyszínen egy-egy életszakaszát élte csupán, mégis elmondható, hogy gyakorlatilag ezek voltak az ifjúkori évei. De annál jelentősebbek! Ez az életszakasz 1790. május 11-én ért véget: ekkor a 30. életévét betöltő költő "Fok"-on (jelenleg Siófok) búcsúzott el végleg a Balaton partján, idillikus környezetben, nyugalmas csendben töltött ifjú éveitől. Ennek apropója pedig nem volt kisebb, mint hogy koronaőrző banderista lett, és a somogyi bandériummal lovagolt el Budavára felé (egyes leírások szerint Somogy megye országgyűlési követe volt, de ezt később cáfolták).

Pálóczi igen termékeny szerző volt: élete során huszonnégy kötete jelent meg, de munkáinak terjedelem szempontjából jelentősebb része kéziratban maradt. Sajtó alól kikerült munkái csupán egy kiadást értek meg, egyetlen kivételleként említhető *Felfedezett titok* című regénye. A szerző kéziratos hagyatékából csupán az *Ötödfélszáz énekek* című dalgyűjteményt adta ki az utókor. Pálóczi csapongó, költői lelkét bizonyára megihlette a szántódi táj. A vidéket járva szorgalmasan gyűjtötte az akkor még dalolt kuruc nótákat és az akkori népdalkincs virágének-átiratait. Gyűjteménye páratlan gazdagságával és sokoldalúságával tűnik ki, amelyben saját dalai is szerepelnek. A vidéken élő és gazdálkodó költő egyrészt alkalmi verseiben megőrizte a kollégiumi diákköltészet formai/műfaji és stílári hagyományait, másrészt sohasem szakadt el teljesen a szájhagyományozó falusi kultúrától. Kettős kultúrában élt: a tanult és intézmények által terjesztett elit vagy kis hagyományban és a széles néptömegek által létrehozott,

anyanyelvű vagy nagy hagyományban. Hasonlatosan az észak- és nyugat-európai vidéki kismemességhez és értelmiséghez.

Pálóczi egyik fontos visszatérő témája az örökkévalóság értelmezése volt, amivel Csokonai is foglalkozott korai műveiben, akinek fiatalon a mestere volt. Életéhez és munkásságához hozzátartoznak a „csimbókos poéta” németellenes megnyilvánulásai. Politikai magatartását felemásnak ítélte a kor, ám sok ellenzője és üldözője mellett számos pártfogóra és követőre talált, akik az abszolutizmus idején bekapcsolódtak az idegenellenes propagandába és pamfletek, gúnydalok formájában terjesztették a nemes magyar nemzet szabadságának gondolatait. E mögött főként a később felerősödő, kulturális kolonializációs félelem dolgozott.

Pálóczi dalgyűjteménye a közmemesség politikai fejlődését is tükrözi. Eleinte az idegen nyelvek tanulását veszélyesnek tartja (aki idegen nyelven olvas, nem jut ideje a magyarra), később viszont már érzi, hogy szükség van a német nyelvtudásra, mert ez az eszköze a magasabb nyugati kultúra megismerésének. (Pálóczi egyébként jól tudott németül olvasni, még ha ezt gyakran le is tagadta társai előtt.) Jól szemlélteti a fejlődést ez a felsorolás: Pálóczi jogkövető, protestáns kismemes, földmérő, politikailag valamelyest liberális, gondolkodásában felvilágosult, aki kiállt a reformer, vallási türelmet hirdető, a kaotikus állapotokat jogilag szabályozni próbáló, országos földmérést elrendelő uralkodó mellett, aki a latin helyébe a német nyelvet vezetné be. Pálóczi hazafiúi buzgalmáról megállapították, hogy nem annak idealizált s így meglehetősen életidegen változatára kell gondolunk, hanem egy olyan korabeli társadalmi jelenségre, amely összhangban állt a társadalmi-erkölcsi emelkedéssel, s ily módon vált motivált szerepmoddellé.

Ha Pálóczi dalgyűjteményét vizsgáljuk, nem beszélhetünk paszkvillusokról (a kor legélesebb politikai gúnyköltészeti műfaja), viszont azok hatása erősen tükröződik ezekben a szövegekben. A burkolt németellenséget már felváltja a szabadszájú gúnyköltészeti retorika, nagy része nyomdafestéket nem tűrő hangnemben szólal meg. Egyébként a 18. század végén valóságos paszkvillusáradatról beszélhetünk: az országgyűlésen uralkodó ellentmondásos állapotok, az idegenmajmolás, a követek ostobasága és a mágnásasszonyok erkölcsi kerütek a gúnyversek célkeresztjébe. Pálóczi politikai (elsősorban németellenes) verseit széles körben ismerték. Mindig a színmagyar környezet megteremtésére törekedett, írásai a magyar közmemesség hibáit és erényeit tükrözik. Fontosnak tartja, hogy a magyar nép kellőképpen megismerje a saját történelmét. A róla költött anekdoták azt mutatják, hogy bár a cenzúra erősen üldözte, „magyaros fűrfangjával” mégis képes volt kijátszani az ellenőroket, azonban sok kellemetlen vizsgálatot kellett eltűrnie. Például 1814 júniusában vizsgálatot indítottak a Stájer táncz című ének szerzője ellen. A vizsgálat elvileg titokban folyt, de Pálóczi

Kazinczynak megírta. Az ügyet végül lezárták, s a költő mentesült minden vád alól.

Pálóczi nemcsak megmentett a feledéstől néhány folklorisztikus szöveget, műfajt, de számos verse folklorizálódott, s beépült a 19. századi szájhagyományba. Döntően a zenei adatok, a régies dallamok megmentését tekintjük fő érdemének, de zenei ismereteit és főleg kottáinak precizitását bőven érte kritika is. Viszont önmagában az, hogy az *Ötödfélszáz énekek* dallamokat is tartalmaz, kiemeli író társai közül. A költészet eredeti használati közegének mindvégig a zenét tartotta, ezzel visszanyúlt a klasszikus magyar vershagyományhoz. Ifjúkorában még Csokonai verseiét is meghaladja a Pálóczi-másolatok száma, de az 1810-es évektől ez az arány végérvényesen Csokonai javára tolódik el. Viszonylag sok mulató és táncdalt, valamint ivónótát és tust is találunk a dalgyűjteményében. Ezeket a zárt férfitársaságban énekelt ivónótákat, erotikus és trágár szövegeket s nem utolsósorban a nőellenes/csúfondáros hangvételt a 18. századi kollégiumi diákköltés jellegzetességeinek tarthatjuk (történetük egyébként visszanyúlik a 15-16. századig). Pálóczi e dalgyűjtésének értelméről és fontosságáról így ír – egyszersmind kikacsintva az olvasóra: „nem átalítottam gyermekkoromban írt énekeimet is ide írnom, melyek ha helyelheletlenül is, ha sokakhoz érdemtelenebbek is, senki se neheztelheti, hogy őrzöm magam szülöttjeit a haláltól, szintűgy mint minden élő állat a tőle származottat. [...] Vagynak ezen gyűjteményben némely olyan fajtalanabb darabok is, mint amilyeket valaha Sappho irogatott és elvéttve Ovid. [...] Ezeket én, amint egymás után öszveírtam, eltakarva, bevarrva tartom, nehogy valakit botránkoztatassanak, hanemha magok önként úgy akarják.” (Pálóczit idézi Küllös. In: Csörsz R. I. – Mészáros G., 2020).

A Hunniás, azaz a Hunyadiak történetének megírása hozta meg Pálóczinak az írói elismerést. Írásaival elsősorban hasznára akart válni a nemzetének, a témaválasztás oka mögött az ismeretátadás is meghúzódhat, ugyanis ebben az időben még a református iskolákban nem tanultak történelmet a diákok, a múlt eseményeihez másként viszonyultak.

Pálóczi eredeti terve szerint minden évben újabb verseskötetet szeretett volna megjelentetni: ezek, a miskolci hónapokban elkezdett alkalmi versekből összeállított gyűjtemények lettek a Holmik. Végül az évenkénti rendszeresség nem valósult meg.

Ügyvédként is munkálkodott, bár az alábbi eset azt példázza, hogy tevékenységében talán túl heves és buzgó volt, ami nem használta a vádlottak ügyét – azonban itt is igaz a már korábban megállapított tény, miszerint lappanghatnak még levelek, amelyek árnyalhatják az eddigi ismereteinket. Pálóczi a somogyi református egyházközösség kurátoraként a gyülekezetéből a védelmébe vett három kapatos fiatalembert, akik perbe keveredtek, mert egyikőjük szentelt

gyertyával gyújtott pipára egy katolikus templomban, majd a gyertyát ellopta. Végül egyikőjük (Kovács József költő) börtönbe került tette miatt.

Szükséges még szólni a szabadkőművesség és Pálóczi kapcsolatáról. A mozgalom – bár többféle megítéléssel lehet találkozni még napjainkban is, de összességében – haladó irányzat volt a 18. század végén (reformelképzelések megfogalmazása, alakítása). Alapelvük volt a testvériség és az emberek közötti eredendő egyenlőség hirdetése. Pálóczi még Miskolcon ismerkedett meg a szabadkőműves, rózsakeresztes Molnár-Pápay Tóth Mihállyal. 1786-ban próbált először bekerülni a szabadkőművesek közé, de ekkor nem sikerült, 1789 november 19-én végül beavatták a pesti Nagyszívűség páholyba, bekerülését barátai (Kazinczy, Csapody Gábor, Sárközy István) segítették. Arion nevet kapott Kazinczytól (Kazinczy szabadkőműves neve Orfeusz volt), majd a zalaegerszegi A jó tanácshoz nevű páholynak is tagja lett. Feltételezhetően szabadkőműves barátai révén juthatott a bandériumban betöltött tisztséghez. Arra is mutatnak jelek, hogy köze volt a Martinovics-mozgalomhoz. A kivégzések időpontjában Pestre indult, de végül nem érkezett meg. Pálóczi a Felfedezett titokban írta meg legteljesebben a szabadkőműves gondolatait, amit egyben védőiratának szánt. A szabadkőművesség mellett közel került a rózsakeresztesekhez és az alkímiához is. A 18. század végi fénykor után pedig később újra foglalkozott a rózsakeresztesekkel és az alkímiával, ennek példája az is, hogy 1818-ban még találkozott elvbárátaival a Balatonfüred melletti arácsi hegyen.

Feleségével való viszonya három év után megromlott. A protestánsoknak 1790-től lehetséges volt a polgári rendtartás szerinti törvényes válás, így ő volt az első a Zala megyei törvényszék előtt, aki élt a törvényes lehetőséggel, és elvált feleségétől harmincharmadik születésnapján. Állítólag Pálóczi a bírák előtt kézsókkal búcsúzott a nőtől. Érdekesképpen hozzátesszük, hogy a társadalom felsőbb rétegeiben ekkor már találkozhatunk polgári peres válással, a parasztság körében viszont ilyesmire nem is igen mertek gondolni. Visszatartó erő volt a vallási előírás és az erre épülő patriarchális nemesi szemlélet, a szegény és a közvélemény ítélete.

Pálóczi még ugyanebben az évben újránősült; Sárközy Jusztinát vette el. Ezt követően Nagybajomba költöztek, és visszavonultan dolgozott, de jelentős közeleti tisztségeket is betöltött (táblabíró, egyházmegyei világi gondnok volt). Fontos társadalmi feladatokat is végzett (a csurgói gimnázium alapítása körüli teendők, tantervírás, a nagyszékelyi gimnázium alapítása, őrségi települések jogi képviselete); többek között ezek is hozzájárultak ahhoz, hogy az „Őrség jótevőjének” tekintették. 1800 novemberében fellázadt katonák kifosztották házáat, amely után kártérítést követelt Széchényitől; ezt nem kapta meg, kapcsolatuk talán emiatt is elhidegült).

Pálóczi később Petrikeresztúron élt, az aktív irodalmi közegtől elszigetelődött, ennek ellenére Zala vármegyében egy lokális szinten jelentős irodalmi

kört hozott létre, a Göcseji Helikon néven emlegetett női írókört. A kör Pálóczi halála után megszűnt.

Második házassága talán az elsőnél is rosszabbra sikerült: 1808-tól különválva éltek. Részben nőügyei tehettek arról, hogy Pálóczi korának botrányhőse legyen, akiről a nemesi társaságok beszéltek. Harmadik feleségével való kapcsolata sem volt szokványos. 1808-tól külön költözött feleségétől és együtt élt egykori diáktársának és barátjának, Kazinczy Jánosnak a lányával, Kazinczy Klárával. Klárát 1806-ban fogadta örökbe, mert arról értesült, hogy a vérszerinti gyermeke. Később azonban megtudta, hogy ez nem igaz, így – második felesége halála után – feleségül vette. Nagyon hiányos ismereteink vannak az ügyről, homályos levéltöredékek adnak csak egy-egy részletet az okokról, motivációkról (gondoljunk csak az öröklés praktikus okaira). Hozzá kell tenni azt is, hogy hasonló helyzetek más családban is adódtak: báró Wesselényi Miklós nála jóval fiatalabb lányt vett el feleségül, valamint Fáy András prózaíró, publicista nevelt lányával kötött házasságot, amit a közvélemény gáláns gesztusként értelmezett.

Előkerült még egy, az előzőnél talán még bulvárosabb történet is Pálóczi-val kapcsolatban. Dóber Viktor plébános és helytörténész azt feltételezi, hogy Pálóczinak a zalai Nagygyöbön is volt egy házassági kapcsolata, amely katolikus szertartás szerint történt, és két gyermek is született a frigyből. Ráadásul ekkor már a második házassága idején vagyunk, tehát Pálóczi párhuzamos életet élt.

Pálóczi élete utolsó éveiben gyakran betegeskedett, és ritkán hagyta el otthonát. Özvegye később ezt írta Kazinczynak: Halála előtt 8 nappal, regveli kávé után meg illetődve monda ezen szavakat: Fiam, ugymond, bizony meg halok, nem álhatom ki ezt a Világott [...] Halála előtt 4 nappal torok dagadást Apostemát kapott, ebbe szenvedett, fantáziája volt vagy fél óráig, de nem rémészto, hanem gyönyörködtető, töbnyire a Böltsekkkel vesződött.” (Kazinczy Klárát idézi Tóth 2015). Pálóczi 1820. január 28-án Nagyabajomban hunyt el, tüdőgyulladásban (Csokonai halálának 15. évfordulóján). Sírjának helye máig vitatott, Nagyabajomhoz, de Petrikeresztúrhoz is kötik.

1820. január 28-án, egy barátságtalan, ködös és hideg délutánon igen kevesen gyűltek össze Pálóczi temetésén. Nem volt jelen például az egykori barátja, Kazinczy. Több helyen említik, hogy Kazinczy eltávolodott egykori barátjától, de ennek ellentmond több levélváltás is. Földvári Antal egykori somogyi tanító a következőket jegyezte be naplójába: „1820. Meghalt Horvát Ádám a’ híres költő Nagy Bajomba, ki vittek bennünket énekelni. Nagy sze génységben halt el, de hiszen e’ szokott a’ jutal mok lenni a’ világtól az ily poeta fajta embereknek. Ő viselt–mint uri ember– holtáig csimbokot vagy kétfelől a’ füle tövinél tsomoba kötött haját. Nagy magyar ember volt, gyomorbul utálta a németeket, és annak öltönyét. Egy tsinosan irt verse forgott közkézen közöttünk, melyben a’ kajla Máriást, vén Krajczárt, Tallért beszélteti egymással, és ki paro diázza a’ papiros pénzt. Be akarták érte tsipni, de József nádor, a’ ki igen nagy ember volt,

megmen tette, azt a' mentséget adva okul. Hogy nints elég esze, láthatni u.m. a ruházatjából. És elhitték, mert magyar nadrágot, csizmát, dolmányt és kalpagot viselt haláláig; sőt még halálos ágyán is ebbe volt kinyujtoztatva végső akaratja szerint” (Földvári Antalt idézi Sziklai Z., 2010).

Az itt mellékelt portré Pálócziról pályájának legmagasabb csúcsán, 1791-ben készült. Eredetijét Bikfalvi Koréh Zsigmond erdélyi származású, a bécsi akadémián tanuló festő készítette, amikor Pálóczi Bécsben járt. Kazinczy tervezte a portrékeretet, amely egyben rézbe metszett örök emléke kettejük ifjúkori szép barátságának is (Csörsz R. I. – Hegedüs 2011; Csörsz R. I. – Mészáros G., 2020; Mészáros G. 2020; Pálóczi H. Á., 1988; Péterffy I., 1984; Sziklai Z., 2010; Tóth B., 2015).

Pálóczi és Szántódpusztá

Szántód-Szántódpusztá a magyar műemlékek kiemelkedő, egyedülállóan egyben maradt példája. Az 1970-es évek közepétől mint kulturális látványosság működött. A Tihanyi Bencés Apátság alapítólevelében is szerepel, de igazi fénykorát a török hódoltságot követő újjáépítése után élte. Mikor az apátsági birtokok állami kezelésbe kerültek – mert II. József rendeletére feloszlatták a gyógyító és tanító tevékenységet nem folytató, vagyis éppen a termelőmunkát végző szerzetesrendeket –, a gazdálkodás ismét visszaesett. Az 1780-as évektől bérelte ki mintegy tíz évre, évi 5200 forintért Pálóczi – ahogy ő maga nevezte – a szántódi „remete házat”. Ideje jó részét itt töltötte, műveit szinte kivétel nélkül itt írta. Pálóczi gondos gazda módjára gazdálkodott, a birtok hasznát inkább a jó rétek, a Balaton menti és erdei legelők adták. Jövedelmének jó része az állattenyésztésből származhatott: gulya, sertéscsorda és juhnyáj lehetett a birtokán. Szántóföldet

csak annyit műveltetett, amennyit a kis majorság lélekszáma éppen megengedett. Pálóczi lakása a vidéki irodalom egyik centruma volt: állandó kapcsolatot tartott Kazinczyval, Csokonaival, Virág Benedekkel, Nagyváthy Jánossal és állítólag Berzsenyivel. Családias összejöveleteket, irodalmi esteket rendezett, a vidéki, csendes kúria ekkor pár napra megélénkült. Meghitt jóbarátok, tetszelgő hölgyek vidám társaságában hírek, eszmecserék, csendes viták, megbeszélések zajlottak, új alkotások születtek. Persze, a jó vacsora hangulata sem hiányzott, a késő esti órákat versek, dalok, táncok, anekdoták jegyében töltötték el.

Kazinczy 1789 októberének utolsó napján indult barátjához Szántódra (egyébként kétszer látogatta meg itt, 1789-ben és 1791-ben). Nagy nehezen átkelt a réven. Már sötét volt, mikor részeg révészlegények kísérete mellett, gyér fáklyavilágnál, tekervényes útvesztőkön, Zamárdi felé elkerülve mély, vermes ingoványokon keresztül jutottak Szántód alá. Este 11 óra volt, Pálóczi fent volt még, és dolgozott. A látogatás két napig tartott, november 2-án Pálóczi Füredig kísérté el barátját.

Vita tárgyát képezi, hogy hol lakhatott Pálóczi Szántódon. A mostani kastély a korszakunknál jóval később épült. Több jel is arra mutat, hogy a ma „gazda-lakás”-nak nevezett épület adhatott neki otthont. E házat valaha udvarháznak, vendégháznak nevezték. Alápincézett épület, boltozatos, festett szobák, meleg konyha, szépen ívelő tornác, előtte virágoskert, napos udvar: talán ez felelt meg Pálóczi költői mivoltának. A szántódi dombtető mindennapi sétahelye lehetett, innen szemlélhette a Balatont. Piller Dezső szerint, ha a szántódi dombon járva felidézzük szellemét, megérthetjük, hogy a szelíd Balaton lelke virágzása, a háborgó Balaton németgyűlölete volt.

Pálóczi-emlékhely még a környéken a Révcsárda (emléktábla is található itt). Az eredeti, vastag, összefaragott tölgyfa asztalokat, padokat az első világháború után elégették. Csokonai emléket a csárda feljáratí lépcsőjénél szintén emléktábla őrzi.

A szántódi évek alatt írtakról essék néhány szó! Péterffy Ida ének-zene tanár, zenei író (akinek kezdeményezésére újjította fel először a Siotour nevű utazási cég a költő egykori majorját Szántópusztán) többek között Pálóczi Szántódhoz kötődő levelezéseit kutatta. Pálóczi előszeretettel írt verses leveleket, levelezései ún. „horváthos” nyelvezettel bírnak: jellemzőik a verses forma, mégis inkább levelek, de reális tartalommal. A feltárt adatok szerint levelezett többek között Kazinczy Ferencsel, Vajda Sámuel tihanyi apáttal, Széchényi Ferencsel. Utóbbinak küldött egyik levelében „hadjáratot indított” a „korcs, elfajult” magyarok ellen, továbbá az idegenbe járó főurakat ostromozta. A leveleiben rögzítettek tanúskodnak a 18. század végi balatoni-szántódi-somogyi életről. Írt többek között poézisről, szüreti meghívásról, balatoni viharról, három napig tartó Julianna-napról, a somogyi erdei szarvasvadászatról, farsangi mulatságról, népi zenészekről, dalokról és az 1789. évi hideg télről, amikor a befagyott Balatonon

négylovas szánkóval áthajtott Füredről Szántódra. Egzotikumként beszámol Hompesch báró 1787-es balatoni úszkálásáról is. Pálóczi kiemeli és örömmel jegyzi fel az eseménynél, hogy magyarrá lett az „ánglus”, és példaképül állítja „sok hajdani „Magyar” elé, akik idegeneknek hízelegnek, és szégyellik magyar voltukat (az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy a báró eredetileg német származású volt). A vers egyébként komoly, politikai értelmű gondolatokkal indul, majd tréfás befejezést kap. Így jeleníti meg azt a pillanatot Pálóczi, amikor a báró meztelenül kijön a Balatonból: (...) „Kéntelen volt amaz első, ártatlan öltözetben Kiszállni a sok piperés-ruhás gyülekezetben. A szemérmes kisasszonykák szemeiket befedték, Csak az árnyéktartón által s ujjok közt nézegették, Mert nem bújhatott árnyékra s a figefa alá itt, Hogy befedné levelekkel ártatlanság-ruháit.” (...) (Pálóczit idézi Péterffy I., 1980).

Itt állította össze a Holmi első kötetét és a Psychológiát, utóbbit nehéz körülmények között (például nem küldték meg számára a szükséges szakirodalom egy részét). Habár nem kapta meg az első díjat, művét kiadták (ellentétben az első díjazott dolgozatával), valamint a Leg-Rövidebb Nyári Éjtszaka című, csilágászati témájú versét.

A „Vidám-indulatu haldokló” versében kifejezi ragaszkodását a Balaton vidéke iránt, és leírja, mennyire csodálja a természet szépségét. A vers tárgya miatt is hatással lehetett Csokonaira.

Érdekes adalék Pálóczi szántódpusztai tartózkodásához egy vitázó levelezésének ügye. Megjelent 1789-ben Bécsben egy cikk egy nagy tekintélyű csillagásztól, üstökös megjelenését jósolva. Nagy rémületet keltett, és jóformán világvége hangulat alakult ki. Pálóczi több verses levélben is igyekezett eloszlatni a hír valóságtartalmát. Végül neki lett igaza, nem tűnt fel az égen üstökös abban az évben, sőt, egy berlini jóslat alapján 1790-ben sem (Pálóczi akkor is foglalkozott az üggyel). Sokszor büszkélkedett azzal, hogy szembe mert menni egy elismert tudóssal. Különleges érdekesség az első vitázó versében leírt vízió: álmában a tudóstársakkal az Uránián jár, megjelenik a Músa, Magyarország Védasszonya is, végül pedig versbe szedi az európai politikai realitásokat. Érdekességgéppen hozzátesszük, hogy Kármán József lapszerkesztő Uránia címen egy jelentős, de sajnos rövid életű folyóiratot adott ki pár évvel később (Csörsz R. I. – Hegedüs B., 2011; Csörsz R. I. – Mészáros G., 2020; Péterffy I., 1980; Péterffy I., 1984; Piller D., 1978; Sziklai Z., 2010).

Pálóczi és Debrecen

Pálóczit 13 esztendősen írtatták be a debreceni kollégiumba. Ahhoz, hogy el tudjuk képzelni Pálóczi korának Debrecenét és az akkori kollégiumi életet, két forrást ajánlunk. Egyik Robert Townson leírása a városról – sokat idézett bevezető részét Szabó Magda is sérelmezte és rögtön hozzá kell tenni azt is, hogy az utazó Budáról sem írt túl elismerően. Az angol tudós leírását viszont érdemes teljes

terjedelmében olvasni, hiszen érzékletesen mutatja be a 18. század végi Debrecen-t, ezzel együtt a várost és iskoláját jellemző kettősséget. A Kollégiumról megállapítja, hogy épülete rendezetlen, öreg és dűledező, inkább emlékeztet egy angol szegényházra, amelyet éppen bontanak, s használt anyagként árulnak. Hozzáteszi azonban, hogy az ilyen lehangelő helyeken gyakran nemcsak az alapos tudást kívánják meg, de a géniuszt arra is megtanítják, hogy a képzelőerőt kívánó dolgokban is kiválót nyújtson. A korszak Debrecen-képe szemléletesen még Borbély Szilárd posztumusz Csokonai-kötetében jelenik meg. Pálóczi idején már teret nyert az iskolában a Habsburgokkal való szembenállás és a felvilágosodás következményeként létrejövő világiasabb műveltség. A 18. század vége már nem tartozik a város és Kollégiuma fényes korszakai közé – radikális gazdasági, politikai, vallási átrendeződések gyengítették –, ennek ellenére még mindig páratlan szellemi központ volt az országban.

Pálóczi apjához hasonlóan a matematika tudományában tűnt különösen tehetségesnek. Hajdani neves tanára Hatvani professzor, akinek kedves diákja volt, de oktatta többek között Szathmári P. István, akinek A' lélek halhatatlansága című munkáját ajánlotta, Varjas János, aki által „mivel Zsidó nyelvet tanulni nem igen akart, gyűlöltetett” (Pálóczit idézi Tóth B., 2015), s akit Pálóczi „hol apró, hol igen is nagy csintalanságokkal” (Pálóczit idézi Tóth B. 2015) bosszantott, valamint Péczeli József, akivel később igen szoros kapcsolatban volt. A Kollégiumban ismerkedett meg Sárközy Istvánnal, későbbi sógorával, valamint Németi Pállal, akit vele együtt csaptak ki 1780-ban. Erről így írt Kazinczynak 1789. május 13-án: „Nem tagadom; közel ötszáz ember között én voltam az első korhely, [...] Sok tettem volt, a' miért tizenkétszer is ki csaphattak volna, de több eszem volt Róka létemre, mint az ugató komondoroknak; 's az okozta osztán, hogy a' miben leg ártatlanabb voltam, 's bízván magamhoz, semmit sem titkoltam; abban tsíptek meg, 's becsülettel ki tsaptak; 18 pálczát rendeltek, de mikor kettőt rám eresztettek, Hathvani meg boszonkodott, 's ott hagyta őket; – fel ugrottam én is és utánna mentem, – a' mi szebb, harmadnapra be vettek, és mivel innep következett, Legatioba már nem mehettem: egy hét múlva azon tsapott farral a' Nagy Templomba Papoltam. – Oh gyermekség, haszontalanság! Vanitatum Vanitas! – Hogy egy nyers nyakas Primariust Disputatio közben (azért hogy az Atyámat egy könyvéért ki nevette) egész sereg Deákság előtt de existentia Dei ex Naturali theologia nagyon meg szorongattam; és midőn utóbb a' magam ellenvetésére való feleletre magamat kénszerített; meg nem feleltem; hozzá járulván azok az idomtalan deák versek is, mellyeket említessz leveledben (és a' mellyeket a' boldogtalan gusztusu Deák sereg valami felségesnek tart, de azomban most olvasni is szégyenleném tsekélységek miatt) czitáltattam az iskolai szent szék eleibe in Causa Atheismi; akkor előfordult azon fogas argumentum is, mellyet Disputatio közbe ejtettem; 's hogy a' Veneranda sedesben is egyenesen senki sem akart felelni, öszve szidtam őket 's ott hagytam; többé be sem

hívtak, hanem két holnap múlva magam jó szántából még Deák fővel, mint magam helyett, mint Németi jó Barátom helyett estveli Imádság után a' Nagy Auditoriumban el butsúztam 's akkor olyan nagy láрма lett, hogy egy egész hétig minden nap folyt a' Concursus Primariorum; de már akkor az oldalamon volt egy Ó-Testamentomi Insurrectio kard, 's csak süveget is annak emeltem a' kinek akartam." (Pálóczi idézi Tóth B., 2015). Csokonai tizenöt évvel később hasonló körülmények között távozott a kollégiumból, s nem meglepő, hogy diáktársaihoz intézett búcsúbeszédében éppen Pálóczi egy verséből idézett (hozzá kell tenni, hogy egyes források szerint ez a beszéd Csurgón hangzott el).

Néhány debreceni kötődésű személyt említünk még, akikkel kapcsolatot tartott fent. Legjobb barátja Csokonai Vitéz Mihály volt, aki ezt írta Pálóczirol: „Ő az, aki magyar hangra tanítja az erdőket...” (Csokonai M.: Horváth Ádámhoz, 1792). Csokonait elsők közt támogatta irodalmi ambícióiban, ki Füreden ismerkedett meg Pálóczival, majd a későbbi időkben is meglátogatta őt bajomi birtokán. A csurgói gimnázium részben Pálóczinak köszönhetette Csokonai ottani rektorságát, sőt személyes adományaival is igyekezett megkönnyíteni működését.

Keck Heinrich Dániel 1754-ben született Hernbornban, szüleivel érkezett Magyarországra, Nagyszékelybe. Édesapjához hasonlóan ő is a lelkészi pályát választotta, hittudományi és bölcsészeti tanulmányait Debrecenben, majd a hollandiai Utrechtben végezte. Debreceni évei alatt a híres Hatvani professzor legkedvesebb tanítványai közé tartozott. Munkájának eredményeként létrejött református templom és algimnázium. Kapcsolatban állt a hajdúdorogi születésű Görög Demeterrel, aki többek között Debrecenben tanult, ezt követően Bécsben újságszerkesztő lett.

Füred a 18. század második felében kis település volt, nyaralóhely, ahol leginkább csak a nyári hónapokban pezsdült fel az élet. Pálóczi próbált itt egy központot kialakítani: Földi Jánosnak – Csokonai barátjának, Fazekas Mihály sógorának, aki egy személyben volt orvos, természetbúvár, nyelvtudós és költő – orvosi állást akart itt szerezni. Péczeli József – Pálóczi egykori tanára Debrecenben, lelkész, világlátott író és irodalomszervező – buzdítására papirosmalmot és nyomdát akart indítani, de ezen próbálkozásai nem jártak sikerrel. Egyébként Péczeli megjelentette a Voltaire-fordítást, a Henriást, majd egy verstani vita után lett szorosabb Pálóczival a kapcsolata. Ő ösztönözte Pálóczit a Hunniás írására, s a tudós társaság alapításának tervén is közösen munkálkodtak. Törekvéseik hasonlóak voltak és Pálóczira ösztönzőleg hatott Péczeli barátsága.

Pálóczi füredi tartózkodásának évei alatt az oktatás a településen még igen mostoha körülmények között folyt, nem volt igazán vonzó oskolamesternek, azaz rektornak lenni itt. A tisztséget általában a pápai kollégiumban végzett vagy utolsó éves növendékekkel töltötte be az egyház, de hamar váltották egymást. Erre az időszakra tehető, hogy a környékbeli településekre első alkalommal ér-

keztek Debrecenben végzett teológus iskolarektorok. Csitsvay Vasas András, Debrecenben végzett református lelkész Pálóczi ajánlására érkezett Füredre és lett a református iskola rektora. Később esperes volt, továbbá nevéhez templom-építés köthető, valamint elsőnek tudósított az egykori ságvári erődről.

Harmadik feleségének édesapját, Kazinczy Jánost még a debreceni kollégiumból ismerte, s barátjának tartotta. Kazinczy Pálóczi segítségével került át Szóládról (ahol nehéz anyagi helyzetben élt) Nagyszékelybe 1813-ban, református lelkészként.

Megjegyezzük, Pálóczi későbbi irodalmi munkásságát a Debreceni Kollégiumnak köszönheti: itt sajátította el a versírás alapjait. Első fennmaradt verse egy alkalmi költemény volt – már nem tanórai versgyakorlat. Ezt Hatvani István professzor utasítására írta Pálffy Károly Debrecenbe látogatásának tiszteletére. Hatvani egyébként a kutatások és magának Pálóczinak az elmondása szerint is a legtöbbet adta a polihisztornak, illetve mozgató rugója volt a szerteágazó tevékenységének.

Pálóczi feljegyezte a népszerű, közismert dalok, énekek mellett a sajátosan magyar szólásmondásokat, tájszavakat, amelyeket a Debreceni Kollégiumban hallott és tanult. Mint láttuk egy-két felvillantásszerű részletben, a diák Pálóczira az iskola és Debrecen városának sokszínűsége ösztönzőleg hathatott.

A Debreceni Kollégium jótekonny befolyására még egy műve utal, tudniillik az iskolában tanult csillagászatot. Csitsvay Vasas András füredi rektorsága idején írta meg a csillagászati tankölteményét, mitológiai gyűjteményét, a Leg-Rövidebb Nyári Éjszakát. Nem példa nélküli mű volt ez a korban témáját és formáját tekintve, ugyanakkor a Pálóczi szövegében található newtoni világfelfogás a magyar irodalomban először itt jelenik meg. Lényege röviden, hogy a megteremtett világmindenség a fizikai törvények szerint szükségszerűen véges ideig állhat fenn: idővel önmagába zuhanva fog véget érni. Ugyanakkor az a tény, hogy az égitestek egyensúlyban vannak, nem zuhannak egymásba, e felfogás szerint annak a jele, hogy van Isten és isteni korrigáló erő, amely a természeti egyensúlyt fönntartja (Borbély Sz., 2023; Csörsz R. I. – Hegedüs B., 2011; Gáborjáni Szabó B., 2015; Kökény A., 2013; Rózsa P., 2020; Sziklai Z., 2010; Tóth B., 2015).

Zárás

Végezetül Pálóczinak még egy baráti kapcsolatáról szólnunk és egy különösen veszélyes és izgalmas esetről. Csapody Gábor egy időben a legkedvesebb somogyi barátja volt Pálóczinak, akivel gyakran együtt töltötte az időt. Csapody egyébként Somogy megye főbírája volt. Levelezésükből képet kapunk az akkori Balaton-vidék életéről. Barátságuk idején egy ízben közbeszéd tárgyai lettek, amikor feltűnően díszes, magyaros öltözetben vonultak végig a veszprémi piacon, politikai színvallásképpen. Pálóczi Balatoni veszedelem című elbeszélő

költeményéből pedig Pálóczi és Csapody együtt átélt viharos balatoni átkelését ismerhetjük meg. Szántódról Füredre nyugalmas időben indultak el egy csónakban, összesen hatan. Útjuk során hirtelen vihar csapott le; Pálóczi érzékletesen mondja el, hogy hogyan küzdöttek meg a csapkodó esővel, szélviharral, hánykódó hullámokkal. A füredi parton állók már nem is hitték, hogy élve maradnak, végül a hősiek küzdelemnek köszönhetően sikeresen átértek a túlpartra. Egyébként Kazinczy is kifejezte aggodalmát később Pálóczi hajózásai miatt – utóbbi válaszában a kényszerűségekre hivatkozott, bár tudunk olyan esetről is, amikor Csapodyval átkeltek Füredre, és lövöldöztek a vízen (tudniillik hallgatták a szép echót), és a csónakban vacsoráztak. A kaland után csak másnap tudtak visszaindulni, addig a révcsőrában kaptak ellátást: reggelire pirítatlan kalácsot ettek csokoládéval, ebédre főztek nekik egy öreg tyúkot. A viharos átkelésen az átélt félelmen, ijedtségen, véresre tört kézen kívül nagyobb bajuk nem lett, de megtanulták (ahogy később Pálóczi írja): „ne higgyenek akármelly kis vizenn a haboknak”. Pálóczi egyébként leírja még, hogy barátja a csónak aljában húzódott meg félelmében (később nem is írta ki a nyomtatott verzióban a nevét – egy főbírótól mégsem ez a viselkedés várható el), és bátorításképpen „nevetve, de valóban búsulva” közösen kedvelt, igazi betyáros mulatódalukat, a Korcsmárosné kápolnája a pince kezdetű dalt énekelte.

Kazinczy Ferenc annak idején a pajkos jelzőt használva jellemezte a fiatal költőt (ahogy a tanulmány elején már említettük is): „Horváth egy szeretetre méltó Kurutz. Nem lehet hozzá hasonló Litteratort kapni, mert ő a' maga nemében eggyetlen eggy. [...] A' leg-pajkosabb fitzkónak esménné az, a' ki látja, 's megesküdné, hogy nem csak nem Poéta, de a' Poésisnek nevét sem hallotta. Szüntelen danol, mint a' Kálvinista Deák szokott; pipázik; tréfát űz, 's neveteti azt a' kivel szöll.” (Kazinczyt idézi Küllös in Csörsz – Mészáros 2020). Ezt a jellemzést úgy is lehet értelmezni, hogy a költő már fiatalkorában konvencióellenes volt, politikai nézeteit, magatartását és költészetről vallott felfogását, dalköltői gyakorlatát illetően is. Az ünnepségeken rendszeresen megjelent, ott műveit saját maga adta elő, ezért most tanulmányunk végén szerepeljen a fent említett dal! A Korcsmárosné kápolnája a pince kezdetű, Pálóczi dalgyűjteményében is szereplő dal kottával is megtalálható a *Debreceni Diák dalos- és anekdota-könyvben* (Csörsz R. I. – Mészáros G., 2020; Horog M., 2023; Péterffy I. 1980; Piller D., 1978; Tüskés T., 1981).

Korcsmárosné kápolnája a pince,
Imádságos könyvecskéje az itce.
Rója, rója rovására, hány itce?
Csak azt mondja a vendégnek, fél itce,
fél itce, fél itce.

Korcsmárosné a térdeig szüzecke,
Térden fellyül köldökéig menyecske;
Rójjá, rójjá rovássára hány icce,
Csak azt mondja a vendégnek: fél icce,
fél icce, fél icce.

Korcsmárosnét egy szép legény szerette,
Amit ivott, mind másokra metszette;
Rójjá, rójjá rovássára, hány icce
Már azt mondja a vendégnek: húsz icce,
húsz icce, húsz icce.

Záró gondolatként (akár figyelemfelhívásként) meg kell jegyezni, hogy – bár az országban néhány településen utca, emléktábla őrzi Pálóczi emlékét – jelenleg (2024 őszén) Debrecenben azonban sem szobor, sem emléktábla nem található Pálócziról és utcát sem neveztek el róla; továbbá érdekes az a tény is, hogy Győri L. János: „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása” című színes, átfogó munkájában még szerepel a költő neve az egykori neves debreceni diákok listájában. A szerzőnek a legújabb kollégiumtörténeti kiadványában fellelhető hasonló jellegű felsorolásból azonban kimaradt Pálóczi (Győri L. J., 2006; Győri L. J., 2023).

Felhasznált és kapcsolódó irodalom:

- Barcza József szerk. (1988): A debreceni Református Kollégium története. Jubileumi kiadvány. Budapest
- Borbély Szilárd (2023): Nyugszol a' nyárfáknak lengő hívesében – Tanulmányok Csokonairól. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó – Déri Múzeum
- Csokonai, Irodalmi Magazin, 2023/4.
- Csokonai Vitéz Mihály: Horváth Ádámhoz, 1792: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/csokonai-vitez-mihaly-5088/1792-520D/horvath-adamhoz-5251/>
- Csörsz Rumen István – Hegedüs Béla szerk. (2011): MAGYAR ARIÓN: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről, Budapest
- Csörsz Rumen István – Mészáros Gábor szerk. (2020): A kis világbeli nagy világ. Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádámról, Budapest
- Földi János: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/f-7547C/foldi-janos-7572E/>
- Gáborjáni Szabó Botond (2015): Csokonai Vitéz Mihály a Debreceni Református Kollégiumban, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, Debrecen
- Győri L. János (2023): Az ország iskolája, Debrecen
- Győri L. János (2006): „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása” – A Debreceni Református Kollégium története, Debrecen
- Győri L. János (1992): Kősziklán épült vár, Debrecen

- Horog Máté (2023): Debreceni Diák dalos- és anekdotakönyv, Debrecen
Izgalmas korrajz a XVIII. századi Debrecenről egy angol utazó tollából, Honismeret 2020.4.:
<https://mult-kor.hu/izgalmas-korrajz-a-xviii-szazadi-debrecenrol-egy-angol-utazo-tollabol-20220815>
- Kármán József és az Uránia (1794–1795): <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SajtoTortenet-a-magyar-sajto-tortenete-1/a-magyar-sajto-tortenete-i-17051848-2D87/hirnap-es-folyoirat-irodalmunk-a-18-szazadban-91/az-elso-magyar-nyelvu-folyoiratok-3D3/karman-jozsef-es-az-urania-17941795-42E/>
- Kökény Andrea (2013): Robert Townson utazásai Magyarországon, 1793
https://epa.oszk.hu/00800/00861/00062/pdf/EPA00861_aetas_2013-03_119-140.pdf
- Mészáros Gábor (2020): A Holmi negyedik darabjának olvasatai, lokális és globális horizontjai. Pálóczi Horváth Ádám kapcsolatrendszerének értelmezése, doktori disszertáció
- Pálóczi Horváth Ádám (1988): Felfedezett titok, Budapest
- Pálóczi Horváth Ádám művei:
https://deba.unideb.hu/deba/paloczi/olv_ajanlat.php?x=cimzett
- Pécze József (1789–1849):
<https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/P%C3%A9czely%20J%C3%B3zsef.pdf>
- Péterffy Ida (1984): Levelek Szántódról, Siotour, Győr
- Péterffy Ida (1980): Pálóczi Horváth Ádám Szántódon, Siotour, Győr
- Piller Dezső (1978): Szántódpusztá, Kaposvár, <http://smmi.hu/konyvek/pdf/155.pdf>
- Radnai Dániel Szabolcs: A magyar tenger árnyalatai:
https://epa.oszk.hu/03100/03112/00056/pdf/EPA03112_somogy_2024_1_05-21.pdf
- Rózsa Péter (2020): Robert Townson leírása Debrecenről 1793-ból:
https://epa.oszk.hu/03000/03018/00261/pdf/EPA03018_honismeret_2020_04_075-082.pdf
- Szabó Magda (1977): Régimódi történet. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó
- Szalai Júlia (1973): A magyar Orfeusz, Zeneműkiadó, Budapest
- Szántódpusztai Majorság: <https://www.szantodpuszta.hu/>
Utolsó megtekintés: 2024. szeptember 10.
- Sziklai Zoltán (2010): Emlékezés a gimnáziumalapító Pálóczi Horváth Ádámra:
http://www.nagyszekely.gportal.hu/portal/nagyszekely/upload/399160_1288867548_06239.pdf
Utolsó megtekintés: 2024. szeptember 10.
- Tóth Barna szerk. (2015): Pálóczi Horváth Ádám verses kiadványai (1787–1796), Budapest–Debrecen
- Tüskés Tibor (1981): Szántód az irodalomban, Siotour, Győr
- Ugron Zsolna szerk. (2021): Kisdéd tenger, POKET Publishing, Budapest
- Újra él, virul és közösséget épít a Szántódpusztai Majorság:
https://likebalaton.hu/telepules/szantod/hireink/el-virul-es-kozosseget-epit-a-majorsag-szantodusztan-298084/#google_vignette
Utolsó megtekintés: 2024. szeptember 10.

A képek forrása:

- Pálóczi Horváth Ádám: <https://mek.oszk.hu/01900/01903/html/index1179.html>
- Pálóczi Horváth Ádám emlékezete:
<https://iti.abtk.hu/hu/lendulet/nyimi1770-1820/hirek?start=8>